

УДК 781.5:78.071.1(430)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-7>

Vitalii OXMANIUK

кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри музично-практичної підготовки, декан факультету культури і мистецтв, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9762-4968

Бібліографічний опис статті: Охманюк, В. (2024). Особливості створення циклу «Добре темперованийий клавір» у контексті барокового мистецтва в творчості Йоганна Себастьяна Баха. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 46–51, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-7>

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЦИКЛУ ТВОРІВ «ДОБРЕ ТЕМПЕРОВАНИЙ КЛАВІР» У КОНТЕКСТІ БАРОКОВОГО МИСТЕЦТВА В ТВОРЧОСТІ ЙОГАННА СЕБАСТЬЯНА БАХА

Творча спадщина Й. С. Баха надзвичайно велика, охоплює понад 500 композицій, з них 320 світських і духовних кантат, багато мес, «Різдвяна» й «Великодня» ораторії, численні хорали, мотети, інструментальні твори тощо. Більшість вокальних творів Й. С. Баха написана на релігійні тексти. Музика їх пройнята глибоким релігійним почуттям і, разом з тим, філософською заглибленістю. Зі світських творів особливий інтерес являє собою цикл «Добре темперованийий клавір».

Йоганн Себастьян Бах – представник стилю бароко. Його роботи, відзначені інтелектуальною глибиною, технічною досконалістю, та мистецькою красою, давали натхнення майже кожному композитору Європейської традиції, від Моцарта до Шонберга. Йоганн Себастьян Бах узагальнив досягнення музичного мистецтва перехідного періоду від бароко до класицизму. Й. С. Бах – неперевершений майстер поліфонії.

Цикл клавірних творів «Добре темперованийий клавір» Йоганна Себастьяна Баха – один із знакових шедеврів світової культури, які за кількістю індивідуальних інтерпретацій, легенд, що з ними пов'язані, та пізніших транскрипцій і наслідувань вевнено займають вершину музичного Олімпу.

Метою статті є аналіз факторів виникнення, функціонування та особливого синтезу поліфонічного та гомофонно-гармонічного типів мислення, що властиві стилістиці творів музичного бароко на прикладі циклу творів «Добре темперованийий клавір».

Методологія роботи полягає у застосуванні таких методів, як: хронологічний, об'єктивноісторичний, порівняльний, системний, історико-культурологічний, творчо-діяльнісний та типологічний.

Наукова новизна. Визначено основні проблеми та висвітлено новаторські тенденції особливостей створення циклу клавірних творів «Добре темперованийий клавір» у контексті барокового мистецтва в творчості Йоганна Себастьяна Баха.

Як висновок, у статті наголошується, що клавірна музика Й. С. Баха займає одне з провідних місць у виконавському мистецтві. 48 прелюдій і фуг «Добре темперованого клавіру» є школою поліфонічної композиторської виконавської майстерності. Порівняльний аналіз редакцій систематизує методологічну основу виявлення найбільш точного співвідношення авторського задуму та виконавського вирішення проблем створення музичного образу.

Ключові слова: Йоганн Себастьян Бах, добре темперованийий клавір, поліфонія, редакції клавірних творів, музичне мистецтво, репертуар.

Vitalii OKHMANIUK

PhD in Art, Professor, Honored Arts Worker of Ukraine, Professor at Department of musical Art, Dean of Culture & Arts Faculty, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9762-4968

To cite this article: Okhmaniuk, V. (2024). Osoblyvosti stvorennia tsyklu «Dobre temperovanyi klavir» u konteksti barokovoho mystetstva v tvorchosti Yohanna Sebastiana Bakha [Peculiarities of creation of the cycle “Well-Tempered Clavier” in the context of Baroque art in the work of Johann Sebastian Bach]. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 46–51, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-7>

PECULIARITIES OF CREATING A CYCLE OF WORKS “WELL-TEMPERED PIANO” IN THE CONTEXT OF BAROQUE ART IN THE WORKS OF JOHANN SEBASTIAN BACH

The creative heritage of J. S. Bach is extremely large, covering more than 500 compositions, including 320 secular and spiritual cantatas, many masses, "Christmas" and "Easter" oratorios, numerous chorales, motets, instrumental

works, etc. Most of J. S. Bach's vocal works are based on religious texts. Their music is imbued with a deep religious feeling and, at the same time, philosophical profundity. Among the secular works, the cycle "Well-Tempered Clavier" is of particular interest.

Johann Sebastian Bach is a representative of the Baroque style. His works, marked by intellectual depth, technical excellence, and artistic beauty, have inspired almost every composer of the European tradition, from Mozart to Schoenberg. Johann Sebastian Bach summarised the achievements of the musical art of the transitional period from Baroque to Classicism.

Johann Sebastian Bach's cycle of keyboard works "The Well-Tempered Clavier" is one of the iconic masterpieces of world culture, which, by the number of individual interpretations, legends associated with them, and later transcriptions and imitations, confidently occupy the top of musical Olympus.

The purpose of the article is to analyse the facts of the emergence, functioning and special synthesis of polyphonic and homophonic-harmonic types of thinking inherent in the style of the music bar works on the example of the cycle "Well-Tempered Clavier" cycle.

The methodology of the work consists in the application of such methods as: chronological, objective, comparative, systemic, historical and cultural, creative and activity, and typological.

Scientific novelty. The main problems and innovative tendencies of the peculiarities of creating the cycle of keyboard works "Well-Tempered Clavier" in the context of Baroque art in the works of Johann Sebastian Bach are identified.

In conclusion the article emphasises that J. S. Bach's harpsichord music occupies one of the leading places in the performing arts. The 48 preludes and fugues of the "Well-Tempered Clavier" are a school of polyphonic composer's performance skills. A comparative analysis of the editions systematises the methodological basis for identifying the most accurate correlation between the author's intention and the performer's solution to the problems of creating a musical image.

Key words: Johann Sebastian Bach, well-tempered harpsichord, polyphony, editions of harpsichord works, musical art, repertoire.

Актуальність проблеми. Творчість Й. С. Баха є вершиною епохи бароко (у перек. з іт. – вигадливий, примхливий), з якою пов'язаний художній стиль, що панував в європейському столітті з кінця XVI до середини XVIII ст. Якщо у попередню епоху ренесансу мистецтво оспівувало міць та природу людини, то на межі XVI – XVII ст. ці ідеї поступаються місцем роздумам про складність та недосконалість світу. Головним завданням мистецтва стає відображення внутрішнього світу людини.

Епоха бароко дала світові видатних письменників, художників, архітекторів. Але жодне мистецтво не могло зрівнятися з музикою за сміливістю та глибинним новаторством. У цей час формуються нові жанри: у театральному мистецтві – опера, у хоровій музиці – партесний концерт, кантата, ораторія, в інструментальній – fuga та concerto grosso.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвидатнішими представниками бароко є італійські композитори Клаудіо Монтеверді, Антоніо Вівальді, німецькі Йоган Себастьян Бах та Георг Фрідріх Гендель, український композитор і теоретик Микола Дилецький.

Таким чином, бароко увійшло в історію культури як епоха відкриттів і утвердження перспектив у всіх видах мистецтва, в тому числі – у музичному.

Мета дослідження – аналіз факторів виникнення, функціонування та особливого

синтезу поліфонічного та гомофонно-гармонічного типів мислення, що властиві стилістиці творів музичного бароко на прикладі циклу творів «Добре темперований клавір».

Виклад основного матеріалу дослідження. Інструментальна музика епохи бароко вражає розмаїттям жанрів, форм та інструментальних ансамблів. З минулих віків у XVII ст. перейшов орган – клавійно-духовий інструмент. Головним жанром органної музики стала fuga («біг», «швидка течія») – найбільш розвинута форма поліфонічної (багатоголосної) музики. У багатьох європейських країнах з'явилися талановиті композитори і виконавці органної музики. Італійські, французькі, німецькі, нідерландські церкви часом перетворювалися в концертні зали, де слухачі із захопленням сприймали віртуозну гру музикантів (Берденнікова, 1999).

Популярним інструментом епохи бароко були також клавикорд, клавесин, чембало та інші попередники фортепіано, які об'єднувалися загальною назвою «клавір». Клавірна музика була розповсюджена по всій Європі XVI – XVIII століть, яка відображала особливості національних культур різних країн. Наприклад, італійське чембало, призначене для виконання на відкритих терасах, мало дзвінкий звук, французький варіант клавесину – м'яко-галантний та ін. Якщо Італія славилася струнними інструментами – скрипкою, альтом, віолончеллю, то у Франції панівним

інструментом був клавесин. Уже в XVI ст. він користувався популярністю і в городян, і при королівському дворі. Вершиною клавесинного мистецтва вважається творчість Франсуа Куперена, а також італійця Доменіко Скарлатті. Отож, ці інструменти відрізнялися своєю формою, величиною, способом звуковидобування (Карась, 2004).

Про реєстрову палітру клавесину точно і влучно пише Ванда Ландовська: «Ясний і точний малюнок (творів Баха), вільні, сміливі, а іноді раптові обороти не відповідають сочності тембру нашого сучасного фортепіано і часто просто не можуть обійтися без клавесина з його тонкими уколами ясних блискучих звуків. Живописність цієї музики, її веселі фарби, які світяться зсередини, подібно колористичним бликам старих вітражів потребують реєстрів клавесина з його таємничим гудінням і зі всім багатством гри і звукових комбінацій» (Друскин, 1972, с. 73).

У клавірному репертуарі велике місце посідали танці, які об'єднувались у сюїту («послідовність»). Це одна з різновидів багаточастинних форм інструментальної музики. Паралельно з сюїтою виникає соната («звучати») – один із основних жанрів сольної або камерно-інструментальної музики. Поряд з цими жанрами народжується також концерт («змагання») – твір для багатьох виконавців, в якому менша кількість інструментів чи голосів або один соліст протистоїть більшості.

У такому контексті сформувалося мистецтво Йоганна Себастьяна Баха, однією із вершин творчості якого стала клавірна творчість, представлена двома томами збірки «Добре темперований клавір». Отож, розглянемо загальну панораму бахівської інструментальної творчості з метою визначення її характерних рис та специфічних особливостей,

Йоган Себастьян Бах (1685–1750) як найкрупніший представник епохи поглиблює, розвиває і доводить до кульмінації музичне бароко. Змінюючи тематику, трактування форм, засоби музичної виразності, митець створює власний стиль, не схожий на пишну, важку манеру старих майстрів, підноситься до вершин мистецтва поліфонії, наповнюючи свої численні твори як високодуховними ідеями, так і живими образами, жанровими

епізодами. Таким чином, велична і строга та, водночас, проста і мелодична музика Баха стала вершиною всього попереднього досвіду музичної культури.

Титанічна спадщина Й. С. Баха обіймає близько 1700 творів у всіх жанрах музики того часу, за винятком опери. Це сотні композицій для органа (фуги, токати з фугами, хорали, прелюдії, фантазії та ін.). У жанрі вокально-інструментальної музики Бах лишив світові 200 кантат, пов'язаних із релігійним культом, 24 світських кантати підкреслено гумористичного змісту та ін. Оркестрову спадщину складають 6 «Бранденбурзьких концертів» та інші твори. Твори для інструментів соло – це 6 сонат та партії для скрипки соло, 6 сюїт для віолончелі і Партита для флейти, які багато хто вважає одними з найглибших творінь композитора. Крім того, Бах написав кілька творів для лютні, а також тріо-сонати, сонати, «Мистецтво фуги» тощо (Москаленко, 1994, с. 36).

Враховуючи тематику нашого дослідження, звернемося до клавірної музики у творчості Й. С. Баха. Упродовж всього життя композитор писав музику для попередника сучасного фортепіано – клавесина. Це 6 англійських сюїт, 6 французьких сюїт, 6 партит («німецьких» сюїт), варіації, фантазії, 15 триголосоких інвенцій («симфоній»), 15 двоголосних, «Маленькі прелюдії та фуги», а також 2 цикли із 48 прелюдій і фуг, до яких звернемося у наступному підрозділі.

Як в органній, так і в клавірній музиці Й.С. Баха є ряд творів, написаних з педагогічними цілями для своїх синів та учнів. Його клавірна школа складалася з прелюдій для початківців, дво- і триголосоких інвенцій та «Добре темперованого клавіру». До нас дійшло вісімнадцять прелюдій для початківців. Сім з них розміщені в «Клавірній книжечці» Фрідемана. Шість інших знаходимо в одній старій копії: вони об'єднані загальним заголовком (по-французьки): «Шість прелюдій для початківців, написаних Йоганом Себастьяном Бахом». Вперше їх видав Форкель. Інші збереглися завдяки бахівським учням. Саме в цих невеликих п'єсах знаходимо неосяжну велич Баха. Він хотів написати прості вправи для людей, які навчаються музиці, а створив такі твори, зміст і дух яких той, хто раз виконав їх, вже не зможе забути, і до яких,

ставши старше, повертається, знаходячи в них нові риси. Найбільше з цих прелюдій покоряють нас наступні: c-moll – вона проходить, як сновидіння, в русі шістнадцятими, що нагадує звуки арфи; гостро окреслена прелюдія D-dur; радісна – E-dur, чарівне враження від якої залишається у всіх, хто чув її, одним з найзначніших музичних спогадів юності. Титульний аркуш основного автографа інвенцій і симфоній говорить: «Посібник, в якому любителям клавiру, особливо ж спраглим вчитися, показаний ясний спосіб, як чисто грати не тільки з двома голосами, але при подальшому вдосконаленні правильно і добре виконувати три обов'язкових голоси, навчаючись одночасно не тільки хорошим винаходам, а й правильній розробці; головне ж – досягти співучої манери гри і при цьому привити смак до композиції. Складено Йоганом Себастьяном Бахом, великокняжеским ангальт-кетенським капельмейстером. Від Різдва Христового рік 1723». Поряд з цим автографом збереглися ще два більш ранніх. У «клавiрній книжечці» Фрідемана, розпочатої в 1720 році, міститься велика частина цих творів, але з іншим найменуванням. Інвенція там носить назву «Preambulum» («Прелюдія»), Симфонія-«Fantasia» («Фантазія»). Переписавши їх знову, Бах змінив послідовність. Він розмістив їх також по щаблях гами, але поряд з кожною інвенцією помістив відповідну симфонію (Дубій, 2003, с. 112–114).

Таке співставлення має своє виправдання, бо і дво-, і триголосні малі цикли виникали зазвичай разом, як показує спорідненість їх тем. З дидактичних міркувань в кінцевому автографі композитор знову розділив інвенції і симфонії. І тут ми знаходимо суворий відбір з багатьох творів подібного роду: цілий ряд п'єс і уривків відпали, як відходи під час роботи. Дві частини «Добре темперованого клавiру» розділені великим проміжком часу. Перша частина закінчена в 1722 році ця дата вказана самим Бахом в збереженому автографі; друга частина була створена в 1744 році, як сповіщає гамбурзький органіст Швенке, переписали її з автографа, що належав Еммануїлу і в даний час втрачений; титульний лист автографа був позначений 1744 роком (Катрич, 2000, с. 71).

У «клавiрній книжечці» Фрідемана від 1720 року поміщені одинадцять прелюдій

з першої частини, в тому числі до-мажорна. Редагування, якої зазнали ця і три інші прелюдії (c-moll, d-moll, e-moll), змушує нас підозрювати, що більшість творів з «Добре темперованого клавiру» у своїй остаточній формі з'явилися не в результаті раптового геніального натхнення, а були плодом безперервних зусиль композитора втілити у звуках задумані ним образи так, щоб вони повністю задовольнили його. Гербер повідомляє у своєму «Музичному словнику», що деякий час Бах жив у будинку, де не було ніяких музичних інструментів. Він дуже нудьгував від цього і там склав першу частину «Добре темперованого клавiру». У цьому є частка істини. Батько Гербера в перші роки лейпцигського періоду був учнем Баха, і цілком можливо, що він сам чув це від свого вчителя; до того ж нам відомо, що Гербер в той час вивчав «Добре темперований клавiр» і три рази чув його у виконанні самого Баха. Під час однієї з поїздок з князем Леопольдом з Кетена могло, звичайно, статися так, що в розпорядженні Баха не виявилось ніяких музичних інструментів. Маленький дорожній клавесин, який числився серед інструментів герцогської капели міг залишитись вдома. У всякому разі, одне вірно: велика частина п'єс з «Добре темперованого клавiру» виникла в порівняно короткий термін. Подібний рід творчості характерний для Баха. Другий том був створений вже в той час, коли із композицією кантат їв основному було покінчено. Однак багато прелюдій і фуг існувало ще задовго до того, як Бах склав план всього зібрання. Це відноситься до другої частини не в меншій мірі, ніж до першої. У обох є твори, які в первісній формі виникли мало не в юнацький період творчості композитора. Виконавець, перейнявшись духом Баха, сам знаходить п'єси, приналежні до цієї категорії. Наприклад, в прелюдиях c-moll і B-dur з першої частини він без жодної сторонньої вказівки визначить, що їм не вистачає зрілості, властивої іншим прелюдиям. У фузі a-moll з цієї ж частини юнацький характер проявляється не тільки в деякій незавершеності теми і відсутності плану в побудові, а й у тому, що вона безумовно складена для клавесина з педаллю. Органний пункт на п'ять тактів в завершенні фуги не може бути зіграний одними руками інколи доводиться звертатися за допомогою до педалі, що характерно саме для юнацьких творів Баха.

Взагалі ж «Добре темперований клавір», так само як інвенції і симфонія, призначений в першу чергу для клавикорда, а не клавесина. Збірник 1744 року сам автор назвав не як другу частину «Добре темперованого клавіру», а просто: «Двадцять чотири нові прелюдії фуґи» (Карась, 2006).

Закінчений в Кетені твір Бах назвав «Добре темперованим клавіром» для підтвердження ідеї темперації. На старих клавійних інструментах не можна було грати у всіх тональностях, бо квінти і терції в натуральному ладі були абсолютними інтервалами, обумовленими поділом струни на частини. Тому одна тональність виходила чистою, інші ж більш-менш нечистими, бо струни, що служили раніше квінтою або терцією, в інших тональностях виявлялися не на місці. Треба було знайти спосіб для визначення терції і квінти не в абсолютній, а у відносній темперації, тобто з деякою погрішністю, при якій вони ні в одній тональності не звучали б чисто, попри це у всіх більш-менш задовільно. Питання це стало актуальним, коли у XVI столітті для кожної клавіші клавикорда стали натягувати окрему струну, чого раніше не було. Раніше струна призначалася для кількох клавіш а приведені в рух тангенти одночасно відокремлювали необхідну частину струни, тим самим змушуючи її звучати. І орган наполегливо потребував нової темперації.

Після дослідів італійців Джузеппе Царліно (1558) П'єтро Арона (1529) органний майстер з Хальберштадта Андреас Беркмейстер знайшов спосіб темперації, який в принципі зберігся і до нашого часу. Він розділив октаву на дванадцять рівних півтонів. Його

робота про «музичну темперацію» з'явилася у 1691 році. Проблема була вирішена: віднині композитори могли писати у всіх тональностях. Однак минуло ще досить багато часу, поки увійшли у використання тональності, які до того уникали. У 1728 році, через шість років після виникнення «Добре темперованого клавіру», знаменитий теоретик Хейніхен випустив «Вчення про генерал-бас», в якому забороняє писати в Fis-dur і Cis-dur і лише у вигляді винятку дозволяє користуватися тональностями H-dur і As-dur. Звідси очевидно, що він не знав бахівських прелюдій і фуг (2003, 16.07.2024).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Один час здавалося, що першість Баха щодо «Добре темперованого клавіру» не є однозначною. У 1880 році знайдено було рукопис Бернгарда Крістіана Вебера, органіста з Теннштедта, названий майже так само, як і бахівський твір, і позначений червоними чорнилами 1689 роком. Однак викликане цим збудження незабаром вляглося: знаменитий музичний вчений Тапперт довів, що це був не попередник, а бездарний наслідувач середини XVIII століття. Якщо згадати про попередника, то ним був Маттесон, який у своїй «Organistenprobe» («Досвід про органістів», 1719) у розділі про генерал-бас пропонує користуватися всіма тональностями і дає по два приклади для кожної тональності один важкий, інший легкий. Але коли з'явилася ця книга, Бах вже розробив план «Добре темперованого клавіру».

Таким чином, «ДТК» утверджує ідею рівномірної темпарції, над якою працювали ряд майстрів – можливість високохудожнього й інтонаційно-чистого звучання у всіх 24-х тональностях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берденнікова К. М. Гомілетика як основа інтерпретації духовних творів І. С. Баха. *Проблеми музичної інтерпретації: Київське музикознавство. Зб. статей.* К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, КДВМУ ім. Р. М. Глієра, 1999. Вип. 2. С. 58–66.
2. Друскін Я. С. Про музично-риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха. К.: Муз. Україна, 1972. 111 с.
3. Дубій А. А. Символіка та діалектика чисел в інтерпретації «Маленької прелюдії» Й. С. Баха для органа e-moll. *Проблеми музичної освіти: Зб. статей.* К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2003. 268 с.
4. Інтерпретація клавійних творів Й. С. Баха (2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.akolada.org.ua/index.php?dep=&page=bibl/mus_vykonavstvo/interpretaciyaabach (дата звернення: 16.07.2024).
5. Москаленко В. Г. Творчий аспект музичної інтерпретації (до проблеми аналізу). К.: Вид-во Київ. держ. конс., 1994. 157 с.
6. Карась С. До питання інтерпретації барокової музики (спроба порівняльного аналізу). *Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. К.: НМАУ, 2004.* Вип. 40. Кн. 10. С. 74–82.

7. Карась С. До питання виконавського аналізу деяких аспектів поліфонічної фактури на баяні (на прикладі «Добре темперованого клавіру» Й. С. Баха). *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. І.-Ф. : Плай, 2006. Вип. ІХ. С. 156–165.

8. Катрич О. Т. Стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти). *Дослідження: наукове видання*. К. Дрогобич : Відродження, 2000. 100 с.

REFERENCES:

1. Byerdyennikova K. M. (1999). Homiletika yak osnova interpretatsiyi duchovnykh tvoriv I. S. Baxa. [Homiletics as the basis of the interpretation of the spiritual works of I. S. Bach]. *Problemy muzychnoyi interpretatsiyi : Kyivske muzykoznavstvo. Zb. statey*. К. : NMAU im. P. I. CHaykovs'koho, KDVMU im. R. M. Hliyera. Vyp. 2, 58–66 [in Ukrainian].

2. Druskyn Y. S. (1972) Pro muzychno-rytorychni pryomy v muzytsi Y. S. Baxa. [Druskin About musical and rhetorical techniques in the music of J. S. Bach]. К.: Muz. Ukrayina, 111 s. [in Ukrainian].

3. Dubiy A. A. (2003) Symvolika ta dialektyka chysel v interpretatsiyi «Malen'koyi prelyudiyi» Y. S. Baxa dlya orhana e-moll. [Symbolism and dialectics of numbers in the interpretation of «Little Prelude» by J. S. Bax for organ e-moll]. *Problemy muzychnoyi osvity : Zb. statey*. К. : NMAU im. P. I. CHaykovs'koho, 268 s. [in Ukrainian].

4. Interpretatsiya klavirnykh tvoriv Y. S. Baxa Interpretation of the piano works of Y. S. Bach (1999). [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www.akolada.org.ua/index.php?dep=&page=bibl/mus_vykonavstvo/interpretacyabach (data zvernennya:16.07.2024) [in Ukrainian].

5. Moskalenko V. H. (1994) Tvorchyy aspekt muzychnoyi interpretatsii (do problemy analizu) [Creative aspect of musical interpretation (to the problem of analysis)]. К. : Vyd-vo Kyiv. derzh. kons., 157 s. [in Ukrainian].

6. Karas' S. Do pytannya interpretatsiyi barokovoyi muzyky (sproba porivnyal'noho analizu) [On the question of interpretation of baroque music (an attempt at a comparative analysis)]. *Muzychne vykonavstvo. Naukovyy visnyk NMAU im. P.I. CHaykovs'koho*. К.: NMAU, Vyp. 40, Kn. 10, 74–82 [in Ukrainian].

7. Karas' S. (2006) Do pytannya vykonavs'koho analizu deyakyykh aspektiv polifonichnoyi faktury na bayani (na prykladi «Dobre temperovanoho klaviru» Y. S. Baxa) [To the question of the performance analysis of some aspects of the polyphonic texture on the bayani (on the example of "Good tempered piano" by Y. S. Bakh)]. *Visnyk Prykarpat's'koho universytetu. Mystetstvoznnavstvo*. І.-Ф. : Play, Vyp. ІХ, 156–165 [in Ukrainian].

8. Katrych O. T. (2000) Styl' muzykanta-vykonavtsya (teoretychni ta estetychni aspekty) [The style of a musician-performer (theoretical and aesthetic aspects)]. *Doslidzhennya: naukove vydannya*. К. Drohobych : Vidrodzhennya, 100 s. [in Ukrainian].